

ERFGOED BRUSSEL

April 2018 | Nr026-027

Dossier **KUNSTENAARSATELIERS**

Varia **INTERIEURINRICHTING VAN HET KIK**
GESPREKKEN OVER IMMATERIEEL ERFGOED

DOSSIER

L'ATELIER, C'EST LE PEINTRE

DE ATELIERWONING VAN GODFRIED GUFFENS IN SCHAARBEEK

MARIE BECUWE
MASTERSTUDENT IN DE KUNSTWETENSCHAPPEN
(UGENT)

Voorgevel van de atelierwoning van G. Guffens aan het Lehonplein (A. de Ville de Goyet, 1917 © BUP/BSE).

IN DE ZUIDELIJKE HUIZENRIJ AAN HET LEHONPLEIN IN SCHAARBEEK LAAT DE GEVEL MET HET GROTE ATELIERRAAM OP HET NUMMER 4 ZICH GEMAKKELIJK AFLEZEN ALS KUNSTENAARSWONING. HET GEBOUW WERD IN 1875 OPGETROKKEN IN OPDRACHT VAN DE SCHILDER GODFRIED GUFFENS (1823-1901), SAMEN MET EEN HERENHUIS IN DE ACHTERLIGGENDE DE LOCHTSTRAAT. MET DE ORGANISATIE VAN ATELIERTENTOONSTELLINGEN MAAKTE GUFFENS VAN ZIJN ATELIERWONING EEN BELANGRIJKE ARTISTIEKE ONTMOETINGSPLAATS. Op architecturaal vlak weerspiegelen zowel het exterieur als het interieur het kenmerkende programma van de atelierwoning, die tevens een fraai en vroeg voorbeeld is van de neo-Vlaamse renaissancestijl. Na Guffens' dood in 1901 werd het gebouw nog een kleine eeuw lang door kunstenaars bewoond.

Egide Godfried Guffens werd als bakkerszoon geboren op 22 juli 1823 in Hasselt (afb. 1). In 1838 verliet hij zijn geboortestad om een schildersopleiding te volgen bij historie- en portretschilder Nicaise De Keyser (1813-1887) aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. Tussen 1850 en 1852 ondernam hij samen met zijn vriend en oud-studiegenoot Jan Swerts (1820-1879) een studiereis door Duitsland en Italië¹. De kennismaking met de muurschilderkunst van de Nazareners en van de Italiaanse renaissancemeesters liet een diepe indruk op hen na. Terug in België ijverden Guffens en Swerts voor de heropleving van de muurschilderkunst in eigen land. Met talrijke opdrachten in Belgische kerken en stadhuizen bouwden de twee kunstenaars een glansrijke reputatie op².

In 1871 verliet Guffens met zijn gezin Antwerpen om zich in Schaarbeek te vestigen³. Sinds enkele decennia trok deze randgemeente in de nabijheid van het Brusselse centrum veel kunstenaars aan omwille

Afb. 1
Zelfportret van G. Guffens in 1889 (© KIK-IRPA Brussel, cliché B118949).

van de betaalbare grondprijzen en beschikbare terreinen om grote huizen en ateliers te bouwen, de groene ruimte en de aanwezigheid van een adellijk en burgerlijk cliënteel en van collega-kunstenaars⁴. Uit briefwisseling blijkt dat Guffens, vooraleer zijn bouwplannen werden gerealiseerd, tijdelijk inwoonde bij kruide-

nier De Raedt in de Paleizenstraat 71⁵. Op dat moment was hij reeds een gerenommeerd kunstenaar, die vooral met zijn monumentale muurschilderingen furore had gemaakt. Met de bouw van een eigen statig woonhuis met schildersatelier in de de Lochtstraat in 1875 bevestigde hij zijn status tegenover zijn rijke cliënteel. Eenmaal gesetteld in zijn nieuwe atelier ruilde Guffens de muurschilderkunst echter quasi volledig in voor atelierwerk⁶. Zijn artistieke productie bestond nu uit imitaties op doek van historische en religieuze muurschilderingen, portretten, Italiaanse landschappen, genrestukken en kopieën naar Italiaanse fresco's (afb.2). Op 11 juli 1901 stierf de schilder in zijn atelierwoning in Schaarbeek⁷.

.....

EEN NIEUW BOUWBLOK TUSSEN DE DE LOCHTSTRAAT EN HET LEHONPLEIN

In de jaren voor 1875 kocht Godfried Guffens een diep perceel aan de de Lochtstraat 76. Hij liet er een ruim

Afb.2

G. Guffens, *Euterpe*, olieverf op doek, 1892 (Wikipedia).

neoclassicistisch woonhuis met koetspoort bouwen, 'eene prachtige woonst met werkhuis' zoals het pand in het tijdschrift *De Vlaamse School* werd omschreven⁸ (afb. 3). Achter in de tuin, grenzend aan het toekomstige Lehonplein, werd tezelfdertijd een schildersatelier opgericht dat vermoedelijk door een galerij met het koetshuis was verbonden. Dit werkhuis werd van meet af aan, mede omwille van zijn ligging aan het Lehonplein, geconcipieerd als schildersatelier met woonaccommodatie. Wellicht was het van in het begin Guffens' bedoeling om op latere leeftijd naar dit zogenaamde 'achterhuis' te verhuizen.

Aanvankelijk was het atelier enkel toegankelijk via de de Lochtstraat. Het Lehonplein werd immers pas aangelegd tussen 1877 en 1882, in uitvoering van een Koninklijk Besluit van 30 augustus 1872⁹. De aanleg van dit plein kaderde in de ontwikkeling van een nieuwe wijk,

Afb.3

Woonhuis in de de Lochtstraat 76 (foto van de auteur, 2016).

sinds de jaren 1860 *Prinsenwijk* genoemd¹⁰. Omdat het maaiveld van het Lehonplein in 1875 nog niet bepaald was, kon Guffens hier nog geen deuropening voorzien en werd voorlopig een verhoogd keldervenster geplaatst. Rond 1882, bij de voltooiing van de bestrating van het Lehonplein, liet hij dit centrale keldervenster vervangen door een deuropening, naar een eigen ontwerp uit 1881¹¹. Vermoedelijk ver-

liet Guffens al in 1883 het huis in de de Lochtstraat 76 en nam hij definitief zijn intrek in de atelierwoning aan het Lehonplein 4¹². Na het overlijden van zijn echtgenote in 1884, bleef hij er met zijn ongehuwde dochter Hubertine wonen tot aan zijn dood in 1901¹³. De woning in de de Lochtstraat deed ondertussen van ca. 1883 tot 1889 dienst als 'bureau de bienfaisance de Schaerbeek'¹⁴. Na enkele jaren van leegstand nam Guffens' zoon Victor in 1892 zijn intrek in dit pand, tot in 1899¹⁵.

HET ATELIER ALS UITHANGBORD

De atelierwoning van Godfried Guffens was niet louter een woon- en werkplaats, maar ook, zoals veel kunstenaarsateliers, een artistiek ontmoetingscentrum¹⁶. Vanaf 1884 organiseerde Guffens er geregeld ateliertentoonstellingen met zijn nieuwste werk voor een publiek van binnenlandse en buitenlandse vrienden en kunstenaars, edellieden en notabelen¹⁷. Hij ontving er onder meer de Hongaarse componist Franz Liszt en de gravin van Vlaanderen Maria von Hohenzollern-Sigmaringen, die als kunstenaar een vaste bezoeker van zijn atelier was¹⁸ (afb. 4). De atelierbezoekers gingen het huis van Guffens

Afb.4

Artikel in *Le Patriote* van 1884 over een ateliertentoonstelling van G. Guffens (© Provinciale Bibliotheek Limburg).

Afb.5

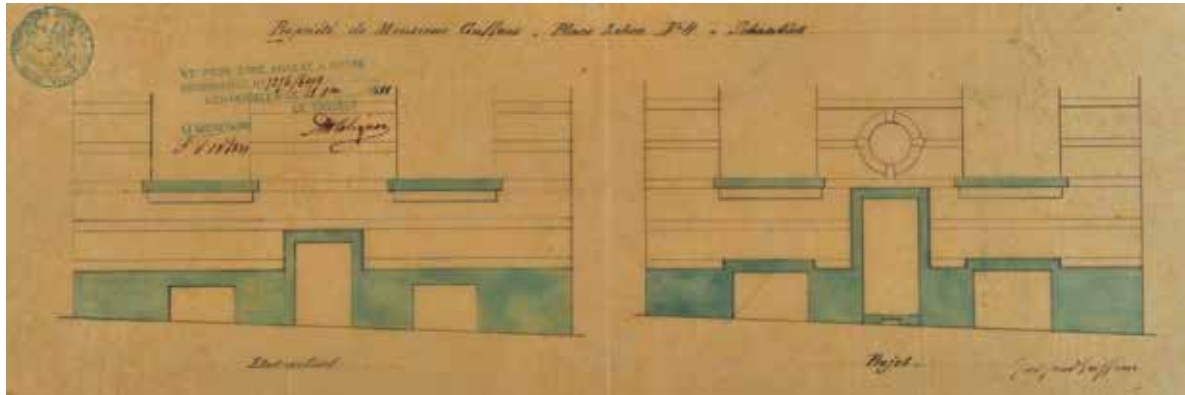
De zuidelijke huizenrij van het Lehonplein rond 1910 (verz. Léon Verreydt).

(sinds 1882) binnen langs de voordeur aan het Lehonplein en kwamen via enkele treden in de grote ontvangsthal. Vervolgens werden zij de grote trap op geleid naar de *'galerie vitrée'*¹⁹. In deze kleine tentoonstellingsruimte tussen de gelijkvloerse en de eerste verdieping bewonderden de bezoekers de tekeningen, schetsen, studies en kleine, recente schilderijen, voornamelijk portretten, die er tentoongesteld werden²⁰. Na deze tussenstop zette de crescendobeweging zich voort naar het eigenlijke atelier van de kunstenaar, *'le temple de l'art'*²¹. Het atelier van Guffens, een grote, hoge en goed verlichte ruimte, was *'par lui-même déjà un musée'*²². Sommige tentoongestelde werken stonden op schilders-ezels, andere waren opgehangen aan verplaatsbare tussenwanden.

Her en der zouden ook grote kisten hebben gestaan vol paletten, penselen, verftubes, houtskool en grauw papier en attributen zoals wapenuitrustingen, kostuums en fluweel. De muren waren overladen met schilderijen en met de kartons van de vermaarde muurschilderingen die Guffens samen met Jan Swerts voor 1875 had gemaakt²³. Temidden van deze oudere werken vonden de bezoekers *'des sensations nouvelles'*²⁴. Guffens imponeerde met eerbiedwaardige portretten en grote doeken die muurschilderingen imiteerden. Vanaf 1888 stelde hij in zijn atelier ook werken tentoon die hij tijdens zijn verblijven in Italië maakte, waaronder schilderijen van het eiland Capri en kopieën van Italiaanse renaissancefresco's op ware grootte²⁵.

EEN 'GEÏNSPIREERDE' ARCHITECTUUR

De originele bouwplannen van zowel het kunstenaarsatelier aan het Lehonplein als het herenhuis in de de Lochtstraat zijn verloren gegaan in de brand van het gemeentehuis van Schaerbeek in 1911. Enkel het bovengenoemde bouwplan voor de voordeur, dat Guffens in 1881 tekende, bleef bewaard. Vermoedelijk heeft de kunstenaar zijn atelierwoning in neo-Vlaamse renaissancestijl zelf ontworpen. Deze stijl won in het laatste kwart van de 19de eeuw, en niet in het minst in Schaerbeek, sterk aan belang. Guffens' pand uit 1875 is dan ook een opmerkelijk vroeg voorbeeld, net als de (intussen gesloopte) atelierwoning van schilder Emile Wauters (1864-1933) die

Afb. 6

Verbouwingsplan uit 1881 voor de voorgevel, getekend Godfried Guffens [© Gemeentearchief van Schaarbeek, Urb.166-4].

een jaar eerder door architect Emile Janlet (1839-1918) in de Wetsstraat werd gebouwd²⁶. Mogelijk werd Guffens in zijn stijlkeuze beïnvloed door Auguste Schoy (1838-1885), architect en architectuurpedagoog met wie hij contact had en die samen met onder meer Emile Janlet één van de grote promotoren was van de neo-Vlaamse renaissance-stijl als nationale architectuurstijl²⁷. Bovendien spreekt uit zijn werk een sterke voorliefde voor de Italiaanse en Vlaamse renaissance. Het oorspronkelijke concept van de atelierwoning is tot op vandaag vrij goed bewaard gebleven. De belangrijkste verbouwingswerken werden in 1941 uitgevoerd door architect Edgard Libion in opdracht van de schilder Marcel Pire (1913-1981)²⁸.

De symmetrische gevel vormt nog steeds een ware blikvanger op het Lehonplein met zijn overigens hoofdzakelijk neoclassicistische panden (afb.5). De centrale voordeur, geflankeerd door twee kelder-vensters, wijkt enigszins af van het bouwplan uit 1881: de oculus werd vervangen door een neoclassicistisch hardstenen fronton (afb. 6). De huidige voordeur, versierd met hetzelfde traliewerk als het balkon, dateert waarschijnlijk van 1941. Het opvallendste gevelelement bevindt

zich echter op de verdieping. Een groot centraal atelierraam, typerend voor kunstenaarswoningen, is er gevat onder een segmentboog. Voor het raam springt een balkon vooruit met ronde postamenten en een metalen borstwering, die — mogelijk vanaf 1941 — de originele houten balustrade verving. De gevel wordt vanaf de verdieping gevat tussen twee pilasters, elk versierd met een letter 'G' die samen de initialen vormen van de eerste kunstenaar-bewoner van het huis. Het médaillon in de getrapte geveltop, bekroond met een obelisk, vermeldt dan weer het bouwjaar 1875. De structurele materiaalpolychromie, zo eigen aan de neo-Vlaamse renaissance, is alomtegenwoordig met de witstenen speklagen in het rode bakstenen parement en de contrasterende hardsteen voor de plint, de deuomlijsting, het fronton, de onderdorpels, het balkon, de dekstenen en de obelisk.

Het programma van de atelierwoning werd over de vier niveaus verdeeld: de private vertrekken situeerden zich oorspronkelijk in het souterrain en op het gelijkvloerse niveau, terwijl de eerste verdieping en het tussenniveau in de zuidelijke aanbouw werden ingenomen door werk- en expositieruimten. Met de

centrale hal als scharnierpunt was er echter geen doorgedreven scheiding tussen de woon- en werkfunctie. Vanop het straatniveau geeft een vrij brede natuurstenen steektrap toegang tot de gelijkvloerse verdieping. Onderaan deze trap leidt een deur aan weerszijden naar het souterrain. Hier bevonden zich vroeger de kolenopslagplaats, wijnkelder en kelderkeuken, die via een keukenlift in verbinding stond met het atelier. De grote hal ontsluit alle ruimten op het gelijkvloers. In deze hal met monumentale marmeren trap valt de impact op van de verbouwingen van 1941. Het oorspronkelijk 19de-eeuwse interieur kreeg hier een nieuw uitzicht, dat neigt naar art deco en zelfs al voorzichtig naar het modernisme van de jaren 1950.

De trap leidt naar de *galerie vitrée* op het tussenniveau. Een lantaarn brengt zenitaal licht binnen in deze langgerekte, oorspronkelijke expositieruimte. Naar alle waarschijnlijkheid vormde deze galerij aanvankelijk ook de verbinding tussen de koetspoort in de de Lochtstraat en de atelierwoning aan het Lehonplein. Zoals de onderbreking van de plafondblijsting en de plaatsing van de lantaarn aangeven, werd die verbinding dichtgemaakt, waarschijnlijk in 1882 toen

◀

Afb.7

Galerie vitrée met lanterneau en onderbroken plafondblijsting (A. de Ville de Goyet, 2017 © BUP/BSE).

◀

Afb.8

Het schildersatelier met het grote, naar het noorden gerichte atelier raam (A. de Ville de Goyet, 2017 © BUP/BSE).

beide panden afzonderlijke entiteiten werden (afb. 7). In het verlengde van de galerij geeft een staggige marmeren trap toegang tot het schildersatelier op de eerste verdieping (afb. 8).

Net als in de gevel eist het grote atelier raam ook hier de aandacht op. Gericht naar het noorden haalt het raam het koele stabiele licht binnen waar kunstenaars zo naar op zoek zijn²⁹. Om het licht optimaal te beheersen, zou Godfried Guffens bovendien drie lagen gordijnen voor het raam hebben gehangen³⁰. Het atelier zelf is een grote, zes meter hoge ruimte³¹, een hoogte die de historieschilder nodig had om er zijn grote werken te kunnen plaatsen tegen rechte muren. Het schildvormig plafond dat in 1941 in opdracht van Marcel Pire werd geplaatst, doet vandaag echter afbreuk aan de monumentale verticaliteit van het atelier. Als schilder van landschappen, portretten en stillevens verkoos Pire kennelijk een intiemer atelier³².

Ook de oorspronkelijke aankleding in neo-Vlaamse renaissancestijl met onder meer een houten balkenplafond, houten lambriseringen en een parketvloer werd bij de verbouwingen in 1941 aangepast³³. Zo werden onder meer de houten vloer en muurplinten door natuursteen vervangen en werd ook de schouw in het atelierannex weggenomen. De schouw in het atelier in neo-Vlaamse renaissancestijl en (sporen van) de keukenlift en de wastafel, beiden nog steeds weggestopt achter een deurtje in het atelierannex, gaan echter wel terug tot de tijd van Guffens. De zolderverdieping boven het atelier was oorspronkelijk bestemd voor het dienstpersoneel.

.....

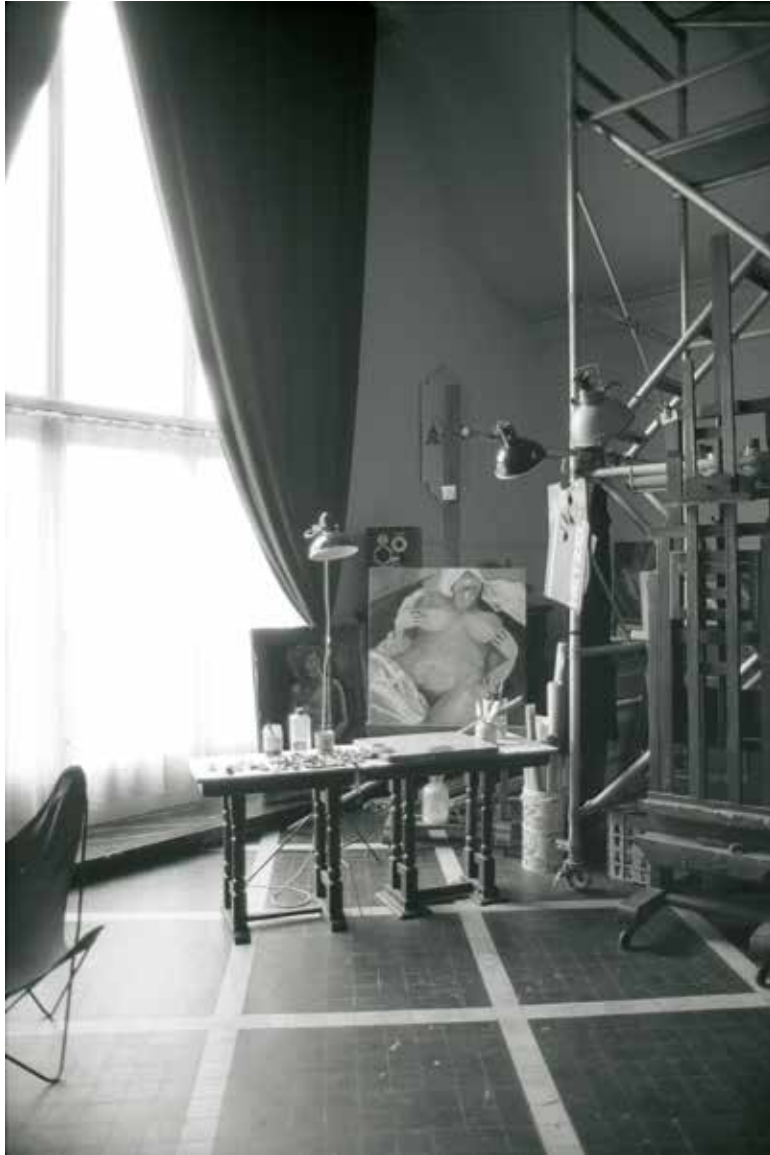
DE LATERE GESCHIEDENIS: VAN ATELIERWONING TOT MONUMENT

Na de dood van Godfried Guffens in 1901 behield het huis aan het Lehonplein 4 nog een kleine eeuw

lang zijn functie als kunstenaarswoning. Tussen 1903 en ca. 1934 werd het gebouw bewoond door historieschilder Edouard Van Esbroeck (1869-1949) en vervolgens door stillevens-, landschap- en portretschilder Marcel Pire³⁴. Van 1980 tot 1997 bewoonde Roger Caels als vierde en laatste kunstenaar het pand (afb. 9). Hij vroeg in 1985 de vrijwaring van de atelierwoning aan bij de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen³⁵.

Met de inschrijving als monument op de bewaarlijst kreeg de atelierwoning van Godfried Guffens in 1998 erkenning als onroerend erfgoed. De maatregel beperkt zich evenwel tot de voorgevel en de bedaking, ofschoon het interieur ook bijzonder waardevol is. De erfgoedwaarden die aan de basis liggen van deze inschrijving op de bewaarlijst worden omschreven als van historische en artistieke aard. Historisch is de woning belangrijk als illustratie van de kunstenaarsconcentratie in Schaarbeek in de 19de eeuw. Dat

Afb.9

Het schildersatelier ten tijde van kunstenaar-bewoner Roger Caels, ca. 1985 (© AAM/ Fondation CIVA Stichting, Brussels).

de woning sinds de bouw in 1875 tot 1997 permanent door kunstenaars werd bewoond versterkt bovendien deze waarde. De artistieke waarde ligt in de vroege toepassing van de neo-Vlaamse renaissancestijl³⁶. Versterkend voor deze waarde is eveneens het architecturale concept van de atelierwoning, dat afgestemd is op het schilderen van monumen-

tale historiestukken en via een *galerie vitrée* op het presenteren van kunstwerken in ateliertentoonstellingen. Typologisch is het gebouw aan het Lehonplein 4 dan ook een merkwaardig voorbeeld van een kunstenaarsatelier. De historische link met het nog bewaarde woonhuis nodigt uit tot verder onderzoek³⁷.

NOTEN

1. ACHTEN, R., 'Godfried Guffens (Hasselt, 1823 - Schaarbeek, 1901)' in: ARRAS, J. et al., *Godfried Guffens (1823-1901) en het Limburgs historisme*, Stedelijk Museum Stellingwerff-Waerdenhof, Hasselt, 2001, pp. 43-44; WIJCKMANS, B., 'Guffens, leven en werk', in: BUYCK, J., DE LAERE, R., WIJCKMANS, et al., *Godfried Guffens 1823-1901*, Cultureel Centrum, Hasselt, 1981, p. 29.
2. WIJCKMANS, B., *op. cit.*, pp. 35-38 & 50-54; BERGMANS, A., *Middeleeuwse muurschilderingen in de 19e eeuw. Studie en inventaris van middeleeuwse muurschilderingen in Belgische kerken*, Universitaire Pers, Leuven, 1998, pp. 22-24.
3. WIJCKMANS, B., *op. cit.*, p.56; VAN CLEVEN, J., POULAIN, N., VAN SANTVOORT, L. et al., 'Kunstenaarsateliers', *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 25, nr. 1,1987, p. 3.
4. VAN SANTVOORT, L., 'Buitenlandse kunstenaars in Brusselse ateliers' in: HOZEE R. (red.), *Brussel kruispunt van culturen*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2000, p. 81; DEBROUX, T., 'Binnen en buiten de stad. Schets van een geografie van de beeldende kunstenaars in Brussel (19e-20e eeuw)', *Brussels Studies* 69, 2013, pp. 6-9.
5. Onder meer in 1873 ontving Guffens op dit adres een brief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. *Brief van het 'Ministère de l'Intérieur' aan Godfried Guffens*, 25 juli 1873, Collectie Limburgensia, archief Godfried Guffens doos 0122, Provinciale Bibliotheek Limburg, Hasselt.
6. ACHTEN, R., *De rol van Godfried Guffens (1823-1901) bij de heropleving van de historische en religieuze muurschilderkunst in België tijdens de tweede helft van de 19e eeuw. Toelichting aan de hand van zijn monumentale werken* (lic. diss.), Katholieke Universiteit Leuven, 1988, p. 47; ACHTEN, 'Godfried Guffens (Hasselt, 1823 - Schaarbeek, 1901)', *op.cit.*, p. 51.
7. WIJCKMANS, B., *op. cit.*, pp. 63-66 & 74-83; DE TAEYE, E., 'G.E. Guffens', *La Fédération Artistique*, 28, nr. 41,1901, pp. 328-329.
8. S.n., 'Kroniek', *De Vlaamsche School*, 1878, p. 132.
9. www.irisonument.be: Schaarbeek. Lehonplein.
10. www.irisonument.be: BERCKMANS, C. en DE PANGE, I., *Schaarbeek*.

- Stedenbouwkundige inleiding*, Directie Monumenten en Landschappen, Brussel, 2013-2014, pp. 16-1.
11. *Verbouwingsplan voorgevel Lehonplein 4 door Godfried Guffens*, 1881, archief Directie Monumenten en Landschappen, map nr. D2264-014-0 Schaarbeek; www.irisonument.be: Schaarbeek, Lehonplein 4.
  12. De Brusselse almanak van 1882 vermeldt als woonplaats van Godfried Guffens 'De Lochtstraat 76'. In 1883 ontving hij een brief op het adres Lehonplein 4 in Schaarbeek. *Almanach du commerce et de l'industrie*, Brussel, 1882; *Brief van het 'Ministère de l'Intérieur' aan Godfried Guffens*, 1 mei 1883, Collectie Limburgensia, archief Godfried Guffens doos 0122, Provinciale Bibliotheek Limburg, Hasselt.
  13. WIJCKMANS, B., *op. cit.*, p. 31.
  14. *Almanach du commerce et de l'industrie*, Brussel, 1883-1890.
  15. *Almanach du commerce et de l'industrie*, Brussel, 1892-1900.
  16. VAN CLEVEN, J. *et al.*, *op. cit.*, p. 3.
  17. SASSEN, S.E., 'Godfried Egidius Guffens', *De Tijdspiegel*, 22, nr. 1, 1967, pp. 25-26; VAN CLEVEN, J. *et al.*, p. 3.
  18. *Le Patriote* (1884) [krantenartikel in het *Plakboek van Godfried Guffens*, Collectie Limburgensia, map LA-Z-4, Provinciale Bibliotheek Limburg, Hasselt]; SASSEN, S.E., *op. cit.*, pp. 25-26.
  19. Y.Z., 'L'atelier de M. Guffens', *La Fédération Artistique*, 2 augustus 1884, p. 335.
  20. VERDAVAINNE, G., 'Chez M. Guffens', *La Fédération Artistique*, 26 april 1891.
  21. VAN HASSELT, E., 'Guffens et son atelier', *Au Coin du Feu*, april 1891, pp. 335-336 [krantenartikel in het *Plakboek van Godfried Guffens*].
  22. *Le Patriote* (27 april 1888) [krantenartikel in het *Plakboek van Godfried Guffens*].
  23. Y.Z., 'L'atelier de M. Guffens', *Le Patriote*, 27 april 1888, pp. 335-336; SASSEN, S.E., *op. cit.*, pp. 25-26.
  24. VERDAVAINNE, G., *op. cit.*
  25. *Salon pour tous* (1888); E.Y., 'Exposition de M. Guffens', *La Belgique* [29 oktober 1892] [krantenartikelen in het *Plakboek van Godfried Guffens*]; WIJCKMANS, B., *op. cit.*, pp. 74-81.
  26. VAN SANTVOORT, L., 'De mise-en-scène van het 19e-eeuwse kunstenaarsatelier', *Gentse bijdragen tot de interieurgeschiedenis*, 32, 2003, p. 120.
  27. Brief van Auguste Schoy aan Godfried Guffens met een verzoek tot aanbeveling, 9 juli 1882, Fonds Guffens-Swerts, Stadsarchief Hasselt, briefwisseling nr. 270-598 (brief 371); VAN LOO, A. (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, p. 500.
  28. *Verbouwingsplan Lehonplein 4 door Edgard Libion*, 1941, archief Directie Monumenten en Landschappen, map nr. D2264-014-0 Schaarbeek.
  29. VAN SANTVOORT, L., 'Het kunstenaarsatelier - licht en ruimte als uitgangspunt', in: Maurizio Cohen *et al.*, *Licht en verlichting*, Directie Monumenten en Landschappen, Brussel, 2007, p. 69.
  30. WIJCKMANS, B., *op. cit.*, p. 58.
  31. HERREGODS, P., 'Peinture d'une maison', *Ville* (s.d.), p. 22.
  32. S.n., *Geïllustreerd biografisch woordenboek der kunstenaars in België na 1830*, Arto, Brussel, 1991, p. 96.
  33. Ferdinand Pire (zoon van Marcel Pire), interview door Lisa Lambrechts, 21 juli 2016.
  34. *Almanach du commerce et de l'industrie*, Brussel, 1903-1935; S.n., *Geïllustreerd biografisch woordenboek der kunstenaars in België na 1830*, pp. 296 en 379.
  35. Brief van Roger Caels aan de Heer V.G. Martiny, 11/02/1985, Archief Directie Monumenten en Landschappen, dossier D2265/MON14, Brussel: Directie Monumenten en Landschappen en 2.27, Schaarbeek, atelier G. Guffens, Lehonplein 4.
  36. Besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 22 januari 1998 tot inschrijving op de bewaarlijst als monument van de voorgevel en de bedaking van het gebouw gelegen Lehonplein 4 te Schaarbeek.
  37. Mijn bijzondere dank gaat uit naar Prof. dr. Marjan Sterckx, Prof. dr. Linda Van Santvoort, mevr. Ruth Hommelen, mevr. Anne Macedo en mijn medestudenten Lisa Lambrechts en Charlotte Verheyden. De titel van het artikel is gebaseerd op VAN HASSELT, E., *op. cit.*
- .....
- L'atelier, c'est le peintre.**
The studio house of Godfried Guffens in Schaarbeek/Schaarbeek
 .....
- The large studio window at number 4 on the southern side of place Lehon in Schaarbeek, immediately reveals it to be an artist's residence. This neo-Flemish Renaissance artist house was built in 1875, for the painter Godfried Guffens (1823-1901) together with an adjoining neoclassical house located on rue de Locht. Although initially connected by a glazed gallery, they became separate entities as early as 1882. Until his death in 1901 Guffens lived and worked in the property on place Lehon. Organising studio exhibitions, he turned his home into a key meeting place for the artistic elite. On an architectural level, both the exterior and the interior reflect the distinctive programme of an artist's house which, in this case, was most likely designed by the artist himself. After Guffens' death the building continued to be occupied by artists for a little more than a century. Despite renovations, it is still a remarkable example of the once-flourishing studio culture of the late 19th century.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Lesecque,
Griet Meyfroots, Cecilia Paredes
en Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont en Griet Meyfroots

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Murielle Lesecque

COORDINATIE ICONOGRAFIE

Julie Coppens en Griet Meyfroots

COORDINATIE DOSSIER

Griet Meyfroots

AUTEURS/ REDACTIONELE MEDEWERKING

Marie Becuwe, Laurence Brogniez,
Marcel M. Celis, Victoire Chancel,
Tatiana Debroux, Paula Dumont,
Jacinthe Gigou, Coralie Jacques,
Harry Lelièvre, Judith Le Maire,
Isabelle Leroy, Gertjan Madalijns,
Dominique Marechal,
Griet Meyfroots, Christian Spapens,
Iwan Strauven, Linda Van Santvoort,
Francisca Vandepitte, Brigitte Vander
Bruggen, Tom Verhofstadt

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels,
Ubiqu Belgium NV/SA

NALEZING

Koenraad Raeymaekers,
Wim Kenis, Harry Lelièvre,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en
de leden van het redactiecomité

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

IPM printing

VERSPREIDING EN

ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@gob.brussels

BEDANKINGEN

Cathy Clarisse, Chantal d'Udekem,
Anne Macebo, Mary Peterson,
Linda Van Santvoort, Menno de Boer

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directrice-generaal
van Brussel Stedenbouw en Erfgoed/
Gewestelijke overheidsdienst
Brussel, CNN – Vooruitgangstraat
80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Directie Monumenten en
Landschappen – Cel Sensibilisatie
CNN – Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel
<http://www.erfgoed.brussels>
broh.monumenten@gob.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

LIJST MET AFKORTINGEN

AML - Archives et Musée de la
Littérature, Bruxelles (Belgique)
BUP/BSE - Bruxelles Urbanisme
et Patrimoine / Brussel
Stedenbouw en Erfgoed
CIBG - Centrum voor Informatica
voor het Brusselse Gewest
CIDEF - Centre d'Information, de
Documentation et d'Étude du Patrimoine
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België
KCML - Koninklijke Commissie voor
Monumenten en Landschappen
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
KMKG - Koninklijke Musea voor
Kunst en Geschiedenis
KMSKB - Koninklijke Musea voor
Schone Kunsten van België
SAB - Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2018/6860/023

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

Erfgoed Brussel Reeds verschenen

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken
en kantoren

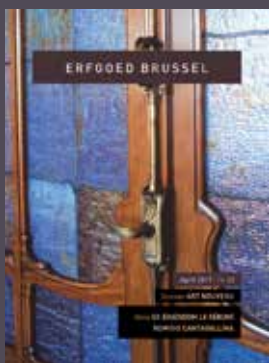
017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

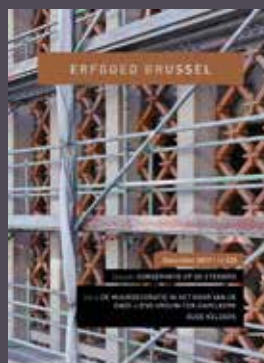
Laatste nummers

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

2018
EUROPEAN YEAR
OF CULTURAL
HERITAGE
#EuropeForCulture

BRUSSEL STEDENBOUW EN ERFGOED
GEWESTELIJKE OVERHEIDSDIENST BRUSSEL

20 €

ISBN 978-2-87584-164-3